

BATMAN YEZİDİLERİ VE YEZİDİ SÖZLÜ KÜLTÜRÜ

Rohat Cebe^{1*}, Ersoy Soydan²

¹ Batman Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bölümü, Batman

² Batman Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sinema-Televizyon Bölümü, Batman

* rohat.cebe@batman.edu.tr

Özet: Batman'ın solan renklerinden biri de Yezidilerdir. Yakın zamana dek Batman ve özellikle Beşiri'nin köylerinde Türkiye'nin en kalabalık Yezidi nüfusu yaşamaktaydı. Beşiri'nin Oğuz ve İki Köprü Beldeleriyle, Onbaşı, Deveboynu, Kuşçukuru, Yolkonak, Uğurca, Üçkuyular, Kumgeçit, Uğrak ve Kurukavak (Hamduna) köyleriyle, Ekinciler ve Meydancık mezralarıyla, Batman'ın Yolveren köyü Yezidi köyleri olarak bilinmektedir. Müslüman halkın Yezidilerin şeytana taptığına inanması, birlikte yaşadıkları yerlerde onlara karşı önyargılı davranılmasına, baskı yapılmasına ya da dışlanmalarına neden olmuştur. Bu yüzden son 20-30 yıl içinde Türkiyeli Yezidilerin büyük bölümü başta Almanya olmak üzere Belçika ve Fransa gibi Avrupa ülkelerine göç etmiştir. Türkiye genelinde nüfusları 500 kişinin altına inen Yezidiler Batman'da da çok azalmış, neredeyse yok olma noktasına gelmişlerdir.

Yezidiler kendilerini Ezidiyan ve Ezidi olarak adlandırır, 1930'lerden sonra Yezidi terimini de kullanmaya başlamıştır. Yezidi adının, Kürtçe "ezdam (beni yaratan)" sözcüğünden türediği kabul edilir. Yezidiler için birçok tanımlama yapılmaktadır. Bunlar arasında İslam dininden sapmış bir mezhep olduğu, Zerdüştlüğün devamı dolayısıyla Kürtlerin asıl ve eski dinleri olduğu, kökeni Orta Asya'ya dayanan bir Türk inancı olduğu ve son olarak farklı dinlerin birleşmesinden oluşan bir inanç olmak üzere dört farklı görüş bulunmaktadır. Yalnızca Yezidi olarak doğanların Yezidi olabilmesi nedeniyle "etnik din" olara da kabul edilmektedir. Yezidiler Kürtçe konuşmaktadır, ancak Yezidilik ulusal bir kimliği olmayan dini bir cemaattir. Yezidilerin Süryanilerin güneş kültü inancını sürdürmeleri, Şeyh Adı'nın Lübnanlı bir Arap dervişi olması ve ona ilk inananların Araplar olması, Yezidi Şeyhi Muaviye bin İsmail'in atalarının Asurlar olduğunu öne sürmesi, büyük bölümünün ana dilinin Kürtçe oluşu, Yezidiliğin ulusal bir kimlik olmaktan çok, sentez bir inanç olduğunu kanıtlamaktadır. Yezidi inancında birçok din ve inancın izi görülmektedir. Yezidilikteki Güneş ve Aya tapınmanın putperestlikten; dualizmin Zerdüştlükten; vaftiz, takdis ayini ve şarap içmenin Hıristiyanlıktan, sünnet, oruç ve kurbanın Müslümanlıktan Yezidi inancına geçtiği kabul edilmektedir. Yezidilerle Sabiiler arasında da üç vakit kılan namaz gibi özellikle ibadet açısından büyük benzerlikler bulunmaktadır. Arap kökenli ve Müslüman bir din adamı olduğu bilinen Şeyh Adiy bin Misafir Yezidiliğin kurucusu olarak kabul edilmektedir.

Yapısındaki farklılıklarıyla Mezopotamya'daki diğer dinlerden ayrılan Yezidilerin dini ve kültürel tüm anlatıları sözlü kültüre dayanmaktadır. Yezidi sözlü kültürü Müslüman Kürtlerle benzerlikler taşımakla birlikte belirgin farklara da sahiptir. Stranlar (müzik eşliğinde söylenen şarkılar) ve Kilamlar (Dengbejler -icracılar tarafından söylenen farklı konulardaki şarkılar) Yezidi sözlü kültürün önemli kaynakları arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Batman, Yezidiler, Sözlü Kültür

Batman Yezidis and Yezidis Oral Tradition

Abstract: One of the fading colors of Batman is the Yezidis. Not long ago, Turkey's most crowded Yezidi population lived in Batman and especially in the villages of Beşiri, Oğuz and İkeköprü Towns, and Onbaşı, Deveboynu, Kuşçukuru, Yolkonak, Uğurca, Üçkuyular, Kumgeçit, Uğrak and Kurukavak (Hamduna) Villages, and Ekcinciler and Meydancık hamlets of Beşiri, and Yolveren Village of Batman are known as Yezidi villages. The Muslim people there thought that Yezidis believed in Satan, which caused them to be prejudged, oppressed, and excluded from the society where they lived together with the Muslims. Therefore, in the last 20-30 years most of the Yezidis from Turkey immigrated to European countries such as Belgium, France and especially Germany. With a population of less than 500 all over Turkey, The Yezidis are a very small number in Batman, in fact they're about to disappear there.

The Yezidis call themselves "Ezidiyan" and "Ezidi" and after 1930s they also used the term "Yezidi". It is known that the word Yezidi is derived from the Kurdish word "ezdam", which means "creator of me". There are four different views to describe the Yezidi: a religious sect deviated from Islam; the original and former religion of the Kurdish as a continuation of Zoroastrianism; a Turkish belief dating back to Central Asia, and finally a belief consisting of a combination of various religions. Because only those who are born as Yezidis are called Yezidis, it is also considered as an "ethnic religion". Yezidis speak Kurdish but Yezidism is a religious community without a national identity. The facts that Yezidis follow the belief of Assyrian cult of the sun; Sheikh Adi is an Arabic dervish from Lebanon and his first believers are the Arabic; Yezidi Sheikh Muaviye bin İsmail suggests that his ancestors are Assyrians; and most of the Yezidis' language is Kurdish all prove that Yezidism is a synthesized belief rather than a national identity. One can see traces of many religions and beliefs in Yezidi belief. It is considered that in Yezidism, worshipping the sun and the moon has passed to the Yezidi belief from idolatry; dualism from Zoroastrianism; baptism, blessing ritual and wine drinking from Christianity; circumcision, fast and sacrifice from Islam. Yezidis and Sabians have some features in common especially in terms of worship such as three time prayer. Sheikh Adiy bin Misafir, an originally Arabic muslim religious functionary, is deemed as the founder of Yezidism.

Yezidis' religion, which is different with its structure from the other religions in Mesopotamia, and all their cultural narratives are based on oral tradition. Yezidis' oral tradition and Kurdish Muslims have both similarities and definite differences. Strans (songs accompanied by music) and Kilams (songs with various themes sung by bards (Dengbejs) - performers) are among notable sources of Yezidi culture.

Key Words: Batman, Yezidis, Oral Tradition

1. GİRİŞ

Batman'ın solan renklerinden biri de Yezidilerdir. Yakın zamana dek Batman ve özellikle Beşiri'nin köylerinde Türkiye'nin en kalabalık Yezidi nüfusu yaşamaktaydı. Beşiri'nin Oğuz ve İki Köprü Beldeleriyle, Onbaşı, Deveboynu, Kuşçukuru, Yolkonak, Uğurca, Üçkuyular, Kumgeçit, Uğrak ve Kurukavak köyleriyle, Ekinciler ve Meydancık mezraları ve Batman'ın Yolveren köyü Yezidilerin yaşadıkları köyler olarak bilinmektedir. Müslüman halkın Yezidilerin şeytana taptığına inanması, birlikte yaşadıkları yerlerde onlara karşı önyargılı davranılmasına, baskı yapılmasına ya da dışlanmalarına neden olmuştur. Bu yüzden son 20-30 yıl içinde Türkiyeli Yezidilerin büyük bölümü Avrupa ülkelerine göç etmiştir. Türkiye genelinde nüfusları 500 kişinin altına inen Yezidiler Batman'da da çok azalmış, neredeyse yok olma noktasına gelmişlerdir.

2. YEZİDİLERİN KÖKENİ

Yezidiler kendilerini Ezidiyan ve Ezidi olarak adlandırır, Ezidi adının ise Kürtçe "ezdam (beni yaratan)" sözcüğünden türediği kabul edilmektedir. (Tori, 1999:168) Yezidiler için birçok tanımlama yapılmaktadır. Bunlar arasında İslam dininden sapmış bir mezhep olduğu, Zerdüştlüğün devamı dolayısıyla Kürtlerin asıl ve eski dinleri olduğu, kökeni Orta Asya'ya dayanan bir Türk inancı olduğu ve son olarak farklı dinlerin birleşmesinden oluşan bir inanç olduğu şeklinde dört farklı görüş bulunmaktadır. (Süvari, 2006: 54)

Yalnızca Yezidi olarak doğanların Yezidi olabilmesi nedeniyle "etnik din" olarak da kabul edilmektedir. (Süvari, 2006: 96) Yezidiler Kürtçe konuşmaktadır, ancak ulusal bir kimliği olmayan dini bir cemaat kimliği de taşımaktadırlar. Yezidilerin Süryanilerin güneş kültü inancını sürdürmeleri, Şeyh Adı'nın Lübnan'lı bir Arap dervişi olması ve ona ilk inananların Araplar oluşu, Yezidi Şeyhi Muaviye bin İsmail'in atalarının Asurlar olduğunu öne sürmesi, büyük bölümünün ana dillerinin Kürtçe oluşu, Yezidiliğin ulusal bir kimlik olmaktan çok, sentez bir inanç olduğunu kanıtlamaktadır. (Sever, 1996:95-96) Yezidi inancında birçok din ve inancın izi görülmektedir. Yezidilikteki Güneş ve Aya tapınmanın putperestlikten; vaftiz, takdis ayini ve şarap içmenin Hıristiyanlıktan, sünnet, oruç ve kurbanın Müslümanlıktan Yezidi inancına geçtiği anlaşılmaktadır. Yezidilerle Sabiiler arasında üç vakit kılınan namaz gibi büyük benzerlikler bulunmaktadır. (Yücel, 2000:209-210)

3. YEZİDİ İNANIŞI

Arap kökenli olduğu bilinen Şeyh Adiy bin Misafir Yezidiliğin kurucusu olarak kabul edilmektedir. (Taşgın, 2005:15) Ancak Müslüman bir din adamı olduğu bilinen Şeyh Adiy’le Yezidilik arasında bağın nasıl kurulduğu bilinmemektedir. 1075 yılında Şam’ın Beytifar köyünde doğduğu bilinen Şeyh Adiy Bağdat medreselerinde din eğitimi almıştır. 1116 yılında Musul’un 57 km kuzeyindeki Laliş Vadisinde bulunan Aziz Adday adında eski bir Nasturi Manastırına yerleşmiştir. 1162 yılında ölene dek burada yaşayan Şeyh Adiy ölümünden sonrada buraya gömülmüştür. Daha sonra Laliş Vadisi, Yezidiliğin en kutsal mekanı ve hac yerine dönüşmüştür. Buradaki “zemzem” adı verilen suyla el ve yüzlerini yıkayan Yezidiler vaftiz olup kutsanmış kabul edilmektedir. Yezidilerin dört bayramın en önemlisi olan “Cejna Cemaiye (Toplanma Bayramı)” her yıl Ekim ayının ilk haftasında Laliş’te kutlanır, bu bayramda Laliş’te tapınağı ziyaret zorunludur. (Yalkut, 2002:54)

Yezidi toplumunu ilgilendiren kararlar da Laliş’te alınmaktadır. Yezidilerin en yüksek manevi organı olan Meclis-i Ruhani yılda birkaç kez toplanarak Yezidilerin dini ve dünyevi sorunlarını görüşür. Burada alınan kararlar, tüm Yezidileri bağlamaktadır. Meclis-i Ruhani, yasakları kaldırabilir ya da yeni buyruklar çıkarabilir. Yezidilik, büyük ölçüde sözlü olarak aktarılan bilgilere dayanmaktadır. (Yalkut, 2002:31) Yezidilerin Mardin’deki Deyrulzafaran Manastırının alt katında bulunan tapınağı yılın belirli zamanlarında ziyaret ettiği ve önemli hac mekanlarından biri olduğu da bilinmektedir. (Sever, 1996:31) Bir başka görüşe göre, Yezidilik Kürtlere özgü bir inançtır. Buna göre Kürtlerin eski dini olan Zerdüştlük, yeni ilke ve kurallara bağlanarak Yezidilik olarak tanımlanmıştır.

Yezidiler, Xude adını verdikleri ve tüm evrenin yaratıcısı olduğuna inandıkları tek bir tanrıya inanmaktadır. Xude’nin yeryüzündeki iktidarını kendisine yardımcı olan meleklerle bıraktığına inanırlar. Bunların başında da “Tavus-i Melek (kötülük meleği)” gelmektedir. Bu melek adı Yezidilerce asla anılmayan şeytanla eşdeğerdir. Tavus-i Melek, Yezidi inancına göre önce Tanrıya başkaldırdığı için kovulmuş, sonra pişman olduğu için affedilmiştir. Yezidiler, meleklerin başı olarak kabul ettikleri Tavus-i Melek’ten kötülük meleği olduğu için korkarlar. (Tori, 2000:51) Bu yüzden Yezidiler şeytana tapmakla suçlanmışlardır. Şeytanın adını anmak Yezidilerde tanrıya sövmekle eşdeğer sayılır ve cemaatten atılmaya bile neden olabilmektedir. Hatta Yezidiler, şeytan ve şeytana benzeyen kaytan, şad, melun, lanet gibi kelimeleri de kullanmazlar. Yezidi inancına göre iyilikte kötülükte insanın elindedir, dolayısıyla cennetinde cehenneminde bu Dünyada olduğuna inanırlar. (Tori, 2000:53)

Yezidiler günde üç kez batıya döner (gün doğarken, öğleyin ve gün batar-ken) ayakta ellerini açarak yirmi kelimeye dualarını edip, ibadetlerini gerçekleştirirler. Yazılı metinlerin dini pratikte pek geçerliliği yoktur.

Aslında Yezidilik tek tanrılı bir dindir, ancak Müslümanlarca hak (kitap sahibi) bir din olarak kabul edilmemektedir. Yezidilerin Kitab al-Cilve ve Mushaf-ı Reş "Siyah Kitap" adını verdikleri iki kutsal kitapları da vardır. (Semenow, 1997:53) Şeyh Adı'nın kaleme aldığı kabul edilen Kitab al-Cilve bir sunuş ve beş kısa bölümden oluşmaktadır. (Semenow, 1997:53) 13.yüzyılda yazıldığı sanılan Mushaf-ı Reş'te ise yaratılışla, Yezidiliğin emir ve yasakları anlatılmaktadır.

Yezidiliğin dışı kapalı bir din olması nedeniyle içine kapanık bir yaşam sürdürmek zorunda kalmışlardır. Yezidilerde dini hiyerarşi sekiz kasta ayrılmıştır: Emirler, şeyhler, pirlar, kavallar, fakirler, köçekler, fakriyatlar, müritler. (Süvari, 2006: 98)

Yezidi hiyerarşisinin en yüksek rütbesi olan Emirler, kastle ayrılmış cemaatin dünyevi başkanıdır. (Süvari, 2006: 99) Emirlik babadan oğula geçer, dini işlerin sorumlusu Şeyhlerin başkanını da Emirler atar. Emirler eskiden Laliş yakınlarındaki Ba'adre'de yaşarlarmış, günümüzdeyse çoğunlukla Musul ve Bağdat'ta oturuyorlarmış. (Süvari, 2006: 99) Şeyhler ise Yezidi toplumunun dini önderleridir. Doğum, evlilik, ölüm ayinleriyle bayram kutlamalarını yönetirler. Yaklaşık 300 şeyh ailesi varmış ve Türkiye'de az sayıda şeyh ailesi yaşıyormuş. (Süvari, 2006: 99)

Şeyhlerin yardımcısı kabul edilen pirlar, Laleş tapınağının ve diğer türbelerin bakımını yapar. (Süvari, 2006: 99) Pirlar, aynı zamanda bir şeyhin mürididir, ayrıca kendi müritleri de vardır. Her Yezidi, hem bir şeyhin, hem de bir pirların mürididir. Kavallar ise, Yezidi köylerini dolaşarak zekat toplar, ayinlerde ve bayramlarda ilahi söylermiş. (Süvari, 2006:100) Toplanan para, dini törenler, Laliş'teki tapınağın bakımı ve cemaatin yoksullarına yardım için harcanıyor. Türkiye'de yaşayan hiçbir kaval ailesi kalmamış. (Süvari, 2006:100) Kendisini Şeyh Adı'nın hizmetine adayan dindar erkeklere köçek, kadınlara ise fakriyat deniliyor ve bunlar Laleş tapınağında görev yapıyor. Müritler ise diğer kastle bağış, vergi ve gıda maddesi vermekle yükümlüdür. Türkiye'deki Yezidilerin %90'ının müritmiş. (Süvari, 2006:102)

Yezidi geleneklerine göre yeni doğan bir çocuk, 40 gün içinde vaftiz, erkek çocuklar sünnet edilir. Kastlar arası evlenmeye izin verilmez ve evliliklerin kiminle olacağına aile karar verir. Yezidilikte üç büyük günah vardır: öldürmek, yalan söylemek ve eşini aldatmak. Bu suçları işleyenler Yezidi toplumundan dışlanır. (Sever, 1996:123)

Erkekler için bıyık bırakmak zorunludur. Giyimleri ve mutfakları buldukları yöre ile uyumlu ancak bazı kuralları var. Beyaz kutsal bir renk, koyu mavi giymezler, marul ve lahana yemek ve hamamda yıkanmak Yezidi inancının yasakları arasında yer alıyor. Ayrıca Tavus-i Melek'le, Adem ve Havva'nın yaratıldığı gün olarak kabul ettikleri Çarşamba günleri Yezidilerin dinlenme günü. Çarşamba günlerini duaya ayırıyorlar ve cinsel ilişkiye girmiyorlarmış. (Sever, 1996:123)

Yezidilerin şeytana tapan dinsizler olarak bilinmesi bölge halkı ve devlet tarafından baskı görmelerine neden olmuştur. Bu yüzden Yezidi halkı büyük acılar çekmiştir. (Süvari, 2006: 56-57).

4. GÜNÜMÜZDE YEZİDİLER

Mahmut Bilge, Yezidilerin o dönemki Başkanı Muaviye Emeviye'yi kaynak göstererek 1966 yılında Dünya genelinde 10.600.000 Yezidi'nin yaşadığını, bunun 50.000 kadarının da Türkiye'nin Midyat, Nusaybin, İdil, Derik, Viranşehir, Bismil, Beşiri, Çınar ve Batman'da yaşadığını öne sürmüştür. (Bilge, 2002:33-34)

Günümüzde Dünya genelinde 700.000 civarında Yezidi'nin yaşadığı sanılıyor. Bunlardan 300.000'i Irak'ta, 100.000'i Rusya'da, 60.000'i Gürcüstan'da, 50.000'i Almanya'da, 40000'i Ermenistan'da, 10.000'i Suriye'de yaşıyor, geri kalanı da Dünyanın çeşitli ülkelerine dağılmış durumdaymış. 1965 yılı Nüfus sayımına göre Mardin'de 6450, Siirt'te 2039, Urfa'da 1172, Diyarbakır'da 961 kişi diğer dinler hanesinde kaydedilmiştir. (Dündar, 1999:222-223) Bunlar büyük olasılıkla Yezidi olmalıdır. Peter Alford Andrews, Hannover Yezidi Derneği'nin verilerine dayanarak 1985 yılında Mardin'in 25 köyünde, Urfa'nın 24 köyünde, Siirt'in 14 köyünde, Diyarbakır'ın 14 köyünde ve Adıyaman'ın 2 köyünde Yezidilerin yaşadığını öne sürer. (Andrews, 1989:119)

Ahmet Taşgın, 1985 yılında 23401 Yezidi'nin yaşadığı Türkiye'de 2005 yılında bu sayının 839 kişiye düştüğünü belirtir. (Taşgın, 2005:30) 2000 yılı başlarında Türkiye'de Yezidilerin, Diyarbakır merkeze bağlı bir köyde, Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesinin 7 köyünde, Batman merkezine bağlı bir köy, Beşiri ilçesine bağlı Oğuz beldesi ve 5 köyünde, Midyat İlçesinin 2 köyünde, Nusaybin ilçesinin 4 köyünde ve Gaziantep'in Nizip ilçesinin 1 köyünde yaşadığını belirtir. Amed Gökçen Yezidi kaynaklarına dayanarak 2004 yılında Viranşehir çevresinde varlığı bilinen 26 Yezidi köyünde, toplam nüfusu 200'ü geçmeyen 16 Yezidi ailesinin yaşadığını belirtir. (Gökçen, 2004:44-56)

Yezidilerin günümüzde yaşadıkları yerleşim birimleri şunlardır:

Batman'ın Beşiri İlçesi Oğuz Beldesi (Şimiz), İki Köprü Beldesi, Onbaşı, Deveboynu (Geydük), Kuşçukuru (Kerhök), Yolkonak (Hicri), Uğurca (Karuhe), Üçkuyular (Fakiran), Kumgeçit (Bazivan), Uğrak (Tahari) köyleri, Ekinciler, Doruklu ve Meydancık Mezraları, Batman'ın Yolveren köyü, Siirt'in Kurtalan ilçesi Kurukavak (Hamduna), Urfa'nın Viranşehir ilçesi Oğlakçı, Altınbaşak, Dinçkök, Yaban, Üçgül, Büyükçavuş, Burç, Yukarı Bağköy (Kerme) ve Bozca köyleri, Midyat'ın Yenice (Harabyan), Oyuklu (Take), Çayırılı (Kefnaz) ve Güven (Bacin) köyleriyle, Çörekli ve Koçan mezraları, Nusaybin'in Kaleli, Çilesiz, Balaban (Burguriye), Turgutlu, Değirmencik, Dibek (Badibe) ve Girmeli (Giremira) köyleriyle, Selvitik, Börhök, Fıskın ve Arpalı mezraları, İdil'in Mağara (Kivah) köyü.

Peter Alford Andrews, Hannover Yezidi Derneği'nin verilerine dayanarak 1985 yılında Mardin'in 25 köyünde, Urfa'nın 24 köyünde, Siirt'in 14 köyünde, Diyarbakır'ın 14 köyünde ve Adıyaman'ın 2 köyünde Yezidilerin yaşadığını öne sürmüştür. (Andrews, 1989: 119)

Şevket Beysanoğlu, Diyarbakır'ın 12 köyünde (Bahçecik dışında) Yezidilerin Müslümanlarla birlikte yaşadığını belirtir. Yezidilerin yaşadığı diğer köyler şunlardır: Davudi, Aşağı Mollaali, Başköy, Mollacabir, Seydek, Yassıca, Bozınar, Dikenlik, Çatal, Perişan ve Sinan. (Beysanoğlu, 1999:400).

5. YEZİDİ SÖZLÜ KÜLTÜRÜ

Yapısındaki farklılıklarıyla Mezopotamya'daki diğer dinlerden ayrılan Yezidilerin dini ve kültürel tüm anlatıları sözlü kültüre dayanmaktadır. Yezidi sözlü kültürü Müslüman Kürtlerle benzerlikler taşımakla birlikte belirgin farklılıklara da sahiptir. Stranlar (müzik eşliğinde söylenen şarkılar) ve Kilamlar (Dengbejler -icracılar tarafından söylenen farklı konulardaki şarkılar) Yezidi sözlü müzik kültürünün önemli kaynaklarıdır.

Yezidi sözlü geleneğinin araçları olarak alanda en çok karşılaşılan türler: Folklor Şarkıları, strana folklori, anlatsal nesrin değişik formları, çirok'lar, ve kadın ağıtları, Şin'lerdir. Yezidi sözlü kültüründe var olan bir çok tür ne yazık ki Kurmanci'deki türler iyice ele alınıp kayıtları tutulmadığı için sadece bu üç katagoride incelenebilir. Yezidiler seküler sözlü geleneklerine ait sohbetlerinde, en hoş giden ve en önemlisi olduğu düşünülen sözlü gelenek formunu 'stran'ı kullanırlar. Kürtçe bir terim olan stran: şarkı anlamına gelir. Stranın kapsamı geniştir; ağırlıklı olarak Yezidi kaynaklardan alınan,

Kurmanci sözlü geleneklerini tarihlendirmeye yönelik en kapsamlı ve yetkin derleme olan Celil kardeşlerin Zargotina Kurda adlı kitabında stran: tarihi stran (tarixi), aşk stranı (bengiti), dans stranı (govend) ve ağıt stranı (Şin) adı altında farklı gruplara ayrılır. Yezidi stranları bir çok farklı konu içerselerde daha çok kahramanlıklar, kendilerine yapılan hainlikler ve tarihsel olduklarına inanılan olayları anlatırlar. Yezidi sözlü geleneğini Kürt sözlü geleneğinden farklı bir statüde incelemek doğru olmaz. Kürt sözlü geleneğinde var olan Dengbejlik geleneği Yezidi sözlü geleneğinin de temelini oluşturur. Dengbejlik geleneğinde olduğu gibi anlatım şiirsel ve şarkısal bölümlere ayrılır. Kürtçe kilam ve stranlarda olduğu gibi Yezidi kilam ve stranlarında da genel bütünlük içerisinde yoğun duyguyu ifade etmek için; 'le daye' (ah anne), ya da 'le le' (vah, yazık) kelimeleri çokça kullanılır. Tek farklılık Yezidi'lerin 'Ezdi o' (hey, Yezidi) kelimesini kullanmalarıdır. Bu kelimelerin kullanılması strana duygusal renk katar.

En önemli Yezidi stranları içerisinde: Feriq Paşa, Dawude Dawud ve Derweşe 'Evdî'yi sayabiliriz. Şu anda Yezidilerin ortak hafızasında en korkunç felaket olarak görülen 1892 yılında Feriq Paşa tarafından uygulanan zulümü tasvir eden Feriq Paşa stranını bir savaş ve ihanet stranı olarak değerlendirebiliriz. Dawude Dawud stranı ise bir başkaldırı ve kahramanlık stranı olarak karşımıza çıkar. İçerisinde aşk, savaş ve kahramanlık konularını içeren Derweşe Evdi ise Yezidi stranlarının müzikalitesi en başarılı olanlarından biridir. Derweş, dönemin en önemli aşiret ağası Zor Temel Paşa'nın kızı 'Edüle'ye aşık yiğit bir kahramandır. Kendisi Yezidi, sevdiği ise Müslümandır. Trajik sonla biten bu aşk, Kuzey Iraktaki geleneksel anlatımların birçoğunun odağında yer alır. Yezidiler; Derweş, Edüle ve Zor Temel Paşa'nın tarihsel kişiler olduklarına inanırlar. Konuya bakıldığında, Arap aşiretlerinden Gesanlar, Zor Temel Paşa'ya, aşiretlerine saldıracakları haberini gönderirler. Haber alındıktan sonra dehşete kapılan aşiret çıkış yolları arar. Edüle Derweş'ten yardım talep edilmesini önerir. Derweşe durumu anlatan bir haber gönderir. Haberde; her kim savaşırsa Zor Temel Paşa kızı Edüleyi ona verecektir. Derweş çok sevdiği Edüle'ye kavuşmak için babası Evdi'ye ve kardeşi Sedun'a bu haberden bahseder ve babasından savaşması için kardeşi Sedun'u , Eli ve Bozan'ı yanına vermesini ister. Evdi ağlar ve Zor Temel Paşa'nın dürüst olmadığından bahsederek oğlunu ikna etmeye çalışır ancak Derweş ikna olmaz, Zor Temel Paşa'nın divanhanesine gider, Edüle'nin elinden bir kahve içerek onu babasından ister ve ayrılır. Derweş ve yanındakiler atlarına binerler. Derweşin babası ile Eli ve Bozan'ın annesi araya girmesi için Edüle'ye

yalvarırlar. Edüle Derweş'in arkasından gider ona yalvarır, ama o yalvarışları reddeder. Derweş ve Edüle birbirlerini öper ve Derweş yoldaşlarıyla oradan ayrılır. Gesanlılarla kahramanca savaşan Derweş ve arkadaşları ne yazıkki ölürler. Ölüm haberleri Zor Temel Paşa'ya ulaştıktan sonra Edüle olanları duyar ve Derweş için lirik bir ağıt yakar ve sonra kendini hançerler.

6. SONUÇ

Günlük yaşamda Yezidilerin karşılaştığı sorunlar ve kimi zaman gördükleri baskılar pek dile getirilmez. Yezidilerin şeytana taptığına inanılması, birlikte yaşadıkları yerlerde Müslüman halkın onlara önyargılı davranmasına, hatta dışlamalarına neden olmuştur. Bütün bunların sonucu olarak son 20-30 yıl içinde Türkiyeli Yezidilerin büyük bölümü başta Almanya olmak üzere Belçika ve Fransa gibi ülkelere göç etmiş ve Türkiye'de yaşayan Yezidilerin sayısı 500 kişinin altına düşmüştür. Velhasıl coğrafyamızdan bir renk daha silinmek üzeredir.

Batman'ın önemli bir rengi olan Yezidiler hakkında yapılmış kapsamlı bir araştırma bulunmuyor. Bu nedenle Batman Üniversitesi öğretim üyeleri olarak bir süre sonra Yezidi nüfusun neredeyse sıfırlanacağını göz önüne alarak, bu topluluk yok olup gitmeden bilimsel bir çalışma yapma gereği duyduk. Böylece Yezidilerin sözlü kültürünün, özellikle müziğinin kayıt altına alınması sağlanacaktır. Böylece hem kültürel değerlerin yok olup gitmesinin önüne geçilecek, hem de Batman'ın gizli kalmış bir zenginliği ortaya çıkarılacaktır.

7. KAYNAKLAR

- A.A.Semenow, Küçük Asya Yezidilerinin Şeytana Tapmaları, Çev: Abdülkadir İnan, Alıntı Dergisi, Sayı:2, Kış 1997-1998, s.52-79.
- Ahmet Taşgın, Yezidiler, Aziz Andaç Yayınları, Ankara, 1.Baskı, 2005.
- Amed Gökçen, Güneşin İnsanları, National Geographic Türkiye Dergisi, Aralık 2004, s.44-56.
- Amed Gökçen, Tarihin Kayıp Dini Ezidiler, Toplumsal Tarih Dergisi, Temmuz 2005, s.86-87.
- Christine Allison, Yezidi Sözlü Kültürü, Çev: Fahriye Adsay, Avesta Yayınları, İstanbul, 2007.
- Ç.Ceyhan Süvari, Artakalanlar (Yezidilik Örneğinde Etnisite, Din ve Kimlik İlişkisi), E Yayınları, İstanbul, 1.Basım, Mart 2006.
- Fuat Dünder, Türkiye Nüfus Sayımlarında Azınlıklar, Doz Yayınları, İstanbul, 1.Baskı, Kasım 1999.
- Erol Sever, Yezidilik ve Yezidilerin Kökeni, Berfin Yayınları, İstanbul, 3.Basım, Nisan 1996.
- Mahmut Bilge, Yezidiler, Yayına Hazırlayan: Ahmet Taşgın, Kalan Yayınları, Ankara, 1.Basım, Temmuz 2002.

Müslüm Yücel, İbrahim ve Harran Gizemi, Belge Yayınları, İstanbul, 1.Baskı, Mayıs 2000.

Peter Alford Andrews, Ethnic Groups in the Republic of Turkey, Dr.Ludwig Reicher Verlag, Wiesbaden, 1989.

Sabiha Banu Yalkut, Melek Tavus'un Halkı Yezidiler, Metis Yayınları, İstanbul, 1.Baskı, Eylül 2002.

Şevket Beysanoğlu, Diyarbakır: Müze Şehir, Yezidiler, YKY, İstanbul, 1.Baskı, Aralık 1999.

Torî, Yezidilik ve Yezidiler, Berfin Yayınları, İstanbul, Mart 2000.

Torî, Kürt Kültür Tarihi, Berfin Yayınları, İstanbul, Ekim 1999.